

УДК 343.9

ЗЛОЧИННІСТЬ МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ: ДЕТЕРМІНАЦІЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ

Курилюк Юрій Богданович,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника управління
Міжнародно-правового департаменту
(Адміністрація Державної
прикордонної служби України,
м. Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-4035-4431>

Стаття присвячена дослідженню проблеми злочинності мігрантів в Україні, причин її виникнення та деяких підходів запобігання. Автором запропоновано розуміти під злочинністю мігрантів сукупність передбачених законом про кримінальну відповідальність злочинів, що вчиняються у визначеному часовому проміжку та на певній території особами, які відповідно до міжнародно-правових актів і національного законодавства визнаються мігрантами.

Визначено, що для детермінації сучасної української структури злочинності мігрантів є характерним масовість міграції, у тому числі збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (зумовлене незаконною анексією Росією Автономної Республіки Крим та актами агресії на східних територіях України), а також відсутність в державі чіткої системи обліку та реєстрації мігрантів. Культурна несумісність етнічних груп, що знаходяться на різних щаблях соціального та соціокультурного розвитку, також виступає в якості одного з важливих факторів, що зумовлюють відтворення делікатності в сучасному суспільстві. У багатьох випадках невідповідність ціннісних установок стає однією з причин вчинення іноземцями-мігрантами правопорушень і злочинів на території приймаючих держав.

Серед заходів запобігання злочинності мігрантів є такі: утворення передумов для виключення можливості існування злочинності мігрантів та усунення проблем, пов'язаних з перебуванням мігрантів у приймаючому суспільстві; міграційна амністія; спеціально-кримінологічні заходи, що орієнтуються на систему детермінант злочинів, які вчиняються мігрантами, для зменшення їх впливу чи повного усунення, у тому числі: всеосяжна автоматизація обліку та реєстрації мігрантів; вирішення деяких проблем кримінальної відповідальності іноземців та осіб без громадянства, зокрема, призначення їм покарання та звільнення від відповідальності задля уникнення випадків осідання в державі раніше судимих іноземців і рецидивної злочинності мігрантів.

Ключові слова: злочинність мігрантів, причини злочинності, запобігання злочинності.

CRIME OF MIGRANTS IN UKRAINE: DETERMINATION AND PREVENTION

Kuryliuk Yurii Bogdanovych,
Candidate of Law Sciences,
Deputy Head of the Department of
the International-Legal Directorate
(Administration of the State Border Guard
Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0002-4035-4431>

The article is devoted to the research of the problem of the crime of migrants in Ukraine, the reasons for its occurrence and some preventive approaches. The author proposes to

understand the crime of migrants as complex of crimes, covered by the law on criminal liability, committed in a certain time interval and in a certain territory by persons who, in accordance with the international legal acts and the national legislation are recognized as migrants.

It is determined that the determination of the modern Ukrainian structure of migrants' crime is characterized by the mass migration, including an increase in the number of internally displaced persons (due to the illegal annexation of the Autonomous Republic of Crimea by Russia and acts of aggression in the eastern territories of Ukraine), as well as the absence of a clear accounting system and registration of migrants in the State. Cultural incompatibility of ethnic groups at different levels of social and socio-cultural development also serves as one of the important factors contributing to the reproduction of tort in the modern society. In many cases, the mismatch of value policies becomes one of the reasons why migrants who are foreigners commit offenses and crimes in the territory of receiving States.

Among the measures of crime prevention of migrants are determined: the creation of pre-conditions to exclude the possibility of existence of crime of migrants and elimination of the problems associated with the stay of migrants in the host society; migration amnesty; special-criminological measures focused on the system of determinants of crimes committed by migrants in order to reduce their influence or complete elimination, including comprehensive automation of the accounting and registration of migrants; the resolution of some problems of criminal liability of foreigners and stateless persons, the imposition of penalties and release from liability to prevent cases of further settling of previously convicted foreigners and the criminal recidivism of migrants in the State.

Key words: crime of migrants, causes of crime, prevention of crime.

Сучасний розвиток злочинності визначається низкою ключових тенденцій, що формують її природу: криміналізацією свідомості внаслідок деформації правової культури; розривом традиційних соціальних зв'язків між людьми в контексті масової міграції та соціальної поляризації суспільства; деструктивним сприйняттям реальності внаслідок руйнування традиційної для теперішнього суспільства системи цінностей. Етичний плюралізм ускладнює моральну оцінку злочинних діянь і створює підґрунтя для виправдання злочинної поведінки, що в комплексі з проблемами соціального та соціокультурного характеру (зокрема, міграції) стає безпосередньою причиною криміналізації суспільства.

Проблема злочинності мігрантів у вітчизняній кримінологічній науці не представлена комплексними дослідженнями, можна говорити тільки про низку кримінологічних розвідок у цій сфері.

При цьому вивчення вказаної проблеми у кримінологічному аспекті має неабияке значення, що визначається низкою обставин: мігранти істотно впливають на кримінологічну ситуацію в регіоні і країні; цей вплив за умов соціальної кризи суттєво впливає на злочинність; виникає ціла низка нових економічних, соціальних, політичних, духовних проблем, у тому числі таких, що зачіпають міжнародно-правові аспекти, положення іноземців на території держави, забезпечення їх безпеки тощо [1, с. 115].

Злочинність мігрантів слід розглядати як сукупність передбачених законом про кримінальну відповідальність злочинів, що вчиняються у визначеному часовому проміжку та на певній території особами, які відповідно до міжнародно-правових актів і національного законодавства визнаються мігрантами.

Найбільш характерним для кримінології є поділ міграції на легальну і нелегальну (залежно від правових підстав перебування особи в державі), на трудову і соціальну (за метою в'їзду та перебування особи в державі), а також на міжнародну (зовнішню) та внутрішньодержавну (внутрішню) (залежно від політико-географічного призначення міграції). При цьому мігранти, відповідно, поділяються на легальних і нелегальних,

трудових і соціальних, а залежно від їх громадянської належності – на іноземців або осіб без громадянства та внутрішньо переміщених осіб (власних громадян).

Для злочинності мігрантів характерним є прояв певної стабільності її кількісно-якісних показників і структурна одноманітність. Передусім це пов'язано із наявністю двостороннього впливу державної кримінологічної політики, оскільки у більшості країнах світу поряд із забезпеченням заходів реагування держави на протиправні форми поведінки мігрантів формується також специфічний напрям державної політики, спрямованої на врегулювання міграційних процесів.

Рівень злочинності мігрантів порівняно із злочинністю іншої категорії громадян і її питома вага у структурі злочинності в цілому становить близько 2-3%, однак залежить від кількості мігрантів, які перебувають у певний проміжок часу у відповідному адміністративно-територіальному просторі.

В останні роки в Україні має місце відносно стабільний рівень злочинності мігрантів: відповідно до офіційної статистики у 2013 р. було виявлено понад 1,8 тис., у 2014 р. – 2,2 тис., у 2015 р. – 1,9 тис., у 2016 р. – 1,7 тис., у 2017 р. – 2,5 тис. та у 2018 р. – 2,3 тис. злочинів, які вчинені іноземцями та особами без громадянства.

Злочинності мігрантів властиві певні особливості, зокрема, більшість у її структурі займають такі злочини проти власності, як крадіжки і грабежі, такі злочини проти авторитету органів державної влади й місцевого самоврядування, як підроблення документів та їх використання, а також такі злочини проти життя та здоров'я особи, як умисне вбивство та нанесення тяжких тілесних ушкоджень. Близько 15% становлять злочини щодо незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, а також щодо незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами.

Продовжують впливати на рівень, структуру та динаміку української злочинності вчинювані мігрантами такі злочини у сфері недоторканості державного кордону, як незаконне переправлення осіб через державний кордон і порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї.

Так, проведений аналіз 360 вироків українських судів, винесених у 2013-2018 рр. стосовно 406 осіб, які вчинили незаконне переправлення осіб через державний кордон України, показав, що 26,35% з них є іноземцями або особами без громадянства. При цьому найбільше з числа іноземців становлять громадяни Молдови – 16,19%, 10,47% – Афганістану, 9,52% – Росії, 7,62% – Грузії, 6,67% – Сирії, 4,67% – Пакистану, по 3,81% – Бангладеш, В'єтнаму, Білорусі, 2,86% – Гвінеї, по 1,9% – Алжиру, Вірменії, Лівану, Німеччини, Польщі, Сомалі, Туреччини, Узбекистану, Франції, Чехії та решта (по 0,95%) – Азербайджану, Бельгії, Болгарії, Великобританії, Єгипту, Ірану, Латвії, Киргизії, Норвегії, Таджикистану, Шрі-Ланки, Японії. Частка осіб без громадянства серед засуджених становить 0,49%.

Корупційні, військові злочини та злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку не є характерними для злочинності мігрантів. Однак останніми роками спостерігається негативна тенденція до вчинення мігрантами цієї групи злочинів, що передусім зумовлено збільшенням випадків призначення мігрантів на деякі посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, надання дозволу проходження військової служби іноземцям, а також ескалація збройного конфлікту на Сході України. Хоча питома вага таких злочинів у структурі злочинності мігрантів є незначною, однак за певних умов вона може збільшитися.

Нелегальна міграція як «фонове для злочинності явище» [2, с. 445] зазвичай пов'язана з різними видами протиправної діяльності, у тому числі з торгівлею людьми, контрабандою, браконьєрством, дедалі частіше мігранти потрапляють під вплив екстремістських і терористичних організацій.

Вивчення кримінальних проваджень (справ), пов'язаних із незаконною міграційною діяльністю, за останні 15 років дають підстави стверджувати, що в Україні активізується діяльність організованої злочинності, що спеціалізується, насамперед на створенні транснаціональної розгалуженої мережі управління нелегальними імміграційними потоками [3, с. 104].

У кримінології виділяється також таке поняття, як кримінальна міграція – сукупність переміщень осіб через державний чи адміністративно-територіальний кордон задля підготовки або вчинення злочину. На відміну від злочинності мігрантів, для кримінальної міграції вчинення злочину визначається сенсом перебування в країні в'їзду. Він може поєднуватися з іншими сенсами знаходження в чужій країні, однак є обов'язковим для кримінального мігранта.

Одним з різновидів кримінальної міграції є виїзд з держави постійного перебування з метою уникнення кримінальної відповідальності. Для країни виїзду це кримінальна еміграція, а для країни в'їзду – кримінальна імміграція. Кримінальна рееміграція являє собою виїзд з країни перебування задля уникнення притягнення в ній до кримінальної відповідальності за вчинені злочини [4, с. 21-22].

Також не слід ототожнювати злочинність мігрантів із злочинністю, пов'язаною з іноземцями, оскільки суб'єктами міграційних процесів можуть виступати не тільки іноземці чи особи без громадянства, але й громадяни України (так звані внутрішньо переміщені особи), які, переміщуючись у середині країни, також можуть вчиняти злочини.

З кримінологічної точки зору значний кримінологічний інтерес становлять причини та умови злочинності мігрантів, що загалом являють собою комплекс тих соціально негативних явищ і процесів, що детермінують злочинність у цілому, однак процес детермінації злочинності мігрантів має свої особливості.

Кримінологами виділяються три лінії детермінації злочинності мігрантів: комплекс причин та умов, що впливають на формування особи злочинця до виникнення проблемної життєвої ситуації, які зумовили мету міграції; фактори, що зумовлюють проблемну життєву ситуацію, які сформували мету міграції, її стимулювання; комплекс обставин, що чинять вплив на мігрантів після їх прибуття в той або інший населений пункт [5, с. 49].

Перша лінія детермінації висвітлюється в багатьох науково-практичних працях кримінологічного спрямування. Спеціальні дослідження злочинності мігрантів дають нові яскраві підтвердження того, що неблагополуччя в економічній, політичній, соціальній і духовній сферах призводять до невирішених протиріч, проблем і конфліктних ситуацій, які стимулюють зростання рівня криміналізації суспільства. Серед населення виникають і поширюються верстви, які живуть за межею бідності, бездомні, безробітні, розчаровані в захисті законом цінностей і готові на будь-які, в тому числі антигромадські, способи забезпечення своїх потреб, що виявляються в гострих стресових ситуаціях і відчують різні психологічні впливи. Вимушена міграція частіше за все пов'язана із втратою мігрантами свого попереднього соціального статусу, втратою житла, роботи [6, с. 823].

Злочинність мігрантів збільшується і в умовах, коли на території країни виявляється все більше іноземців, які тікають з країн, де висока терористична активність, охоплених війнами, соціальними потрясіннями, а також з відсталих країн з більш низьким життєвим рівнем населення. Вивчення проблеми злочинності іноземців дало змогу встановити пряму залежність між нелегальною міграцією і злочинністю серед цієї категорії осіб [6, с. 827].

Для сучасної української структури злочинності мігрантів особливістю є значне збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, що зумовлене незаконною

анексією Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та актами агресії на східних територіях України.

Як слушно відмітила Т.А. Денисова, збільшення обсягів нелегальної міграції, зумовлених насамперед бойовими діями на Сході країни, сприяють вчиненню злочинів, зокрема, проти життя, здоров'я, волі, честі та гідності особи тощо. З початку проведення Антитерористичної операції можна спостерігати зростання незаконного переміщення зброї, вибухових речовин, порушення державного кордону, збільшення терористичних актів, убивств тощо [7, с. 72].

Важливим фактором впливу на злочинність мігрантів є відсутність в державі, до якої прибувають мігранти, чіткої системи їх обліку та реєстрації (у тому числі біометричної верифікації та ідентифікації) з моменту перетинання ними державного чи адміністративного кордонів, а також контролю за їх подальшим пересуванням в межах країни.

Зазначені зовнішні та внутрішні фактори тісно взаємодіють із особистісними характеристиками мігрантів. Саме тому важливе значення для пізнання причинно-наслідкових зв'язків, які лежать в основі злочинності мігрантів, і забезпечення відповідних превентивних заходів має вивчення осіб мігрантів, які вчинили злочини, й умов їх соціалізації у приймаючому суспільстві.

Більшість мігрантів є працездатними, але без вищої освіти. Зазвичай у силу об'єктивних причин мігранти мають некваліфіковану, фізично виснажливу і мало оплачувану роботу. Для мігрантів зазвичай проблемою є винаймання житла і побутова облаштованість. Практика свідчить, що мігранти на новому місці проживання доволі часто поповнюють ряди маргіналів. Вони мешкають із сім'ями в перенаселених гуртожитках, а також в іншому мало пристосованому для проживання приміщенні. Це не дозволяє зняти психологічне напруження і втому після виснажливої фізичної праці, а побутова необлаштованість створює атмосферу нервозності й агресивності в поселеннях мігрантів. Значного розповсюдження в таких осередках набувають хамство, брутальність і хуліганські прояви. Наведені та низка інших чинників впливають на культуру міжособистісного спілкування мігрантів, провокують перманентні сімейно-побутові конфлікти криміногенного характеру [8, с. 13-14].

Міграція з позиції дослідження злочинності мігрантів становить певний соціальний процес взаємодії мігрантів з приймаючим суспільством, одним з негативних наслідків якої стає виникнення злочинності мігрантів. Масова міграція тягне за собою інтернаціоналізацію злочинного середовища та неминуче зіткнення в соціальному просторі приймаючого суспільства із встановленими правовими нормами і традиційними цінностями груп мігрантів, які не поспішають асимілюватися в цьому суспільстві та дотримуватися чинного законодавства держави, культури приймаючого соціуму. Культурна несумісність етнічних груп, що знаходяться на різних щаблях соціального та соціокультурного розвитку, також виступає як один із важливих факторів, що впливає на злочинність в сучасному суспільстві. У багатьох випадках невідповідність ціннісних установок стає однією з причин вчинення мігрантами правопорушень і злочинів (у тому числі тяжких) на території приймаючих держав.

Запобігання злочинності мігрантів є невіддільним складником системи запобігання усій злочинності та здійснюється на декількох рівнях: загально соціальному та спеціально-кримінологічному (у міграційному середовищі та індивідуально з мігрантами).

Загально соціальними є заходи, що створюють передумови для виключення можливості існування злочинності мігрантів та усувають проблеми, пов'язані з перебуванням мігрантів у приймаючому суспільстві.

Значний обсяг заходів загально соціального характеру визначений Стратегією державної міграційної політики України на період до 2025 року, схваленої

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. Метою Стратегії є, зокрема, спрямування зусиль держави і суспільства на формування та реалізацію державної міграційної політики, яка б позитивно впливала на консолідацію української нації та безпеку держави. В основі Стратегії лежить спільна та скоординована діяльність компетентних органів виконавчої влади; міжнародних урядових і неурядових установ та організацій міграційного спрямування (Міжнародна організація з міграції, Управління Верховного Комісара ООН з прав біженців тощо).

Важливим аспектом загальносоціального запобігання злочинності мігрантів є проведення міграційної амністії – програми, відповідно до якої держава дає можливість нелегальним мігрантам узаконити своє перебування в державі. Насамперед йдеться про легалізацію мігрантів, чиє видворення було тимчасово припинено або неможливе, які проживають в Україні протягом тривалого часу, працюють, мають родини і, як наслідок, певною мірою інтегровані де-факто в українське суспільство; не вчинили будь-яких кримінальних правопорушень в Україні та не становлять жодної загрози для національної безпеки та громадського порядку.

Спеціально-кримінологічні заходи орієнтуються на систему детермінант злочинів, які вчиняються мігрантами, задля зменшення їх впливу чи повного усунення. Вони передбачають зокрема: обмеження злочинних традицій і звичаїв; поновлення спеціальних підрозділів міграційного контролю в системі Державної міграційної служби України; посилення спроможності органів охорони державного кордону щодо запобігання і протидії нелегальній міграції; систематичне проведення спеціальних профілактичних заходів під умовною назвою «Мігрант», «Кордон», «Студент» тощо; створення системи соціальної інтеграції (реінтеграції) мігрантів; жорстке дотримання умов надання дозволу на імміграцію іноземців та осіб без громадянства у державу та надання статусу біженця або особи, яка потребує додаткового чи тимчасового захисту; покращення та забезпечення контролю мікроклімату в міграційному середовищі, особливо серед діаспори, недопущення проявів агресії, жорстокості тощо [9, с. 371].

У міграційній сфері дієвими заходами щодо запобігання злочинності може стати всеосяжна автоматизація обліку та реєстрації мігрантів. Зокрема, усі міжнародні пункти пропуску через державний кордон України сьогодні підключені до бази даних Інтерполу, що дозволяє виявляти під час в'їзду в Україну мігрантів, які розшуковуються в інших державах за вчинення злочинів.

Відповідно до Указу Президента України від 30.08.2017 № 256/2017 в Україні також розпочала своє функціонування національна система біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства, чим посилено контроль за їх в'їздом в Україну та виїздом з неї. Такий облік дає змогу збору та накопичення біометричних даних (таких як, наприклад, відбитки пальців і зображення обличчя мігранта), значення яких має неабияке кримінологічне значення, зокрема, для ідентифікації особи злочинця.

Важливим елементом спеціально-кримінологічного запобігання злочинності мігрантів є також вирішення деяких проблем кримінальної відповідальності іноземців та осіб без громадянства, призначення їм покарання та звільнення від відповідальності задля уникнення випадків осідання в державі раніше судимих іноземців і рецидивної злочинності мігрантів.

Перш за все мова має йти про недопустимість призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, для нелегальних мігрантів – іноземців або осіб без громадянства, які незаконно перетнули державний кордон України, а також іноземців або осіб без громадянства, які законно прибули в Україну, але втратили підстави для перебування в державі. Такі покарання мають призначатися лише особам, які мають

чинні посвідки для проживання в Україні, термін дії яких перевищує триваюче, не пов'язане з позбавленням волі покарання.

Крім того, в усіх випадках вчинення злочину нелегальним мігрантом, за яке не може бути призначене покарання у виді позбавлення волі, або ж суд вважає неможливим призначення такого покарання, під час призначення покарання суд повинен ухвалювати рішення щодо примусового видворення чи реадмісії з території держави іноземців після відбуття ними покарання, у тому числі в разі звільнення їх від кримінальної відповідальності, внаслідок акту амністії чи помилування, а також після відбуття покарання.

Підсумовуючи проведені дослідження слід відмітити, що злочинність мігрантів, беззаперечно, є важливим сегментом (конструктом, складовою частиною) злочинності в Україні. Суспільну небезпечність злочинів, що вчиняються мігрантами, важко переоцінити. За сприятливих умов вони можуть спричинити насильницьку зміну конституційного ладу, підірвати суверенітет, порушення єдності й територіальної цілісності, дезорганізації функціонування органів державної влади, важливих державних, військових об'єктів та інформаційної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Мозоль А.П. Злочинність мігрантів (кримінологічна характеристика). *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 7 (2). С. 112-119.
2. Назаренко Д.О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам : Монографія. Харків : Діса плюс, 2013. 524 с.
3. Нікітін Ю.В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства : монографія. Київ : ВНЗ «НАУ», 2009. 373 с.
4. Преступность мигрантов-иностранцев и ее предупреждение : монография / Литвинов А.А., Чирков Д.К. и др. М.: Юрлитинформ, 2013. 208 с.
5. Бабаев М.М. Преступность приезжих в столичном городе / М.М. Бабаев, М.В. Королева. Москва : Акад МВД СССР, 1990. 80 с.
6. Криминология : учебник для вузов / под общ. ред. А.И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2005. 912 с.
7. Денисова Т.А. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і проблеми незаконної міграції. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2016. № 2 (52). С. 72-76.
8. Шакун В. Міграція і злочинність: Навч.-практ. посіб. Київ : УАВС, 1996. 20 с.
9. Криминологія: Підручник / за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. 2-е вид., перероб. та доп. Харків : Право, 2018. 416 с.